

“Pasif Laiklik” Pasif mi, Laik mi?
Star Açık Görüş, 16 Kasım 2009

Ahmet T. Kuru
San Diego Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı 2009 yılı raporuna göre Türkiye dünyada dini özgürlüklerin en çok baskı altına alındığı 30 ülkeden biridir. Rapor bu sınıflandırmaya Türkiye'de gerek Müslüman çoğunluğa gerekse gayri Müslim azınlıklara karşı laik devletin uyguladığı baskıcı politikaları sebep göstermiştir. Aslında Türkiye'deki problem laiklik değil, uygulanan laiklik tipidir.

Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından bu yıl yayınlanan kitabımda Türkiye'deki laiklik anlayış ve uygulamalarını ABD ve Fransa ile karşılaştırıyorum. Bu üç devlet de laik, zira resmi dinleri yok ve meclis ile mahkemeleri dini hukukun etkisi altında değil. Öte yandan Amerika'da hakim ideoloji kamusal alanda dine toleranslı olan « pasif laiklik » iken Fransa ve Türkiye'de dini kamusal alandan dışlamayı amaçlayan « dışlayıcı laiklik » baskın ideoloji. Birinci tür laikliğe göre devlet kamusal alanda dini ve seküler sembol, kıyafet ve söylemler karşısında « pasif » bir tavır takınırken ikinci tip laikliğe göre devletin dini kamusal alanın dışına çıkarıp bir vicdan meselesi haline getirme misyonu var ki bu onun « dışlayıcı » bir rol oynamasını gerekli kılıyor.

Fransa ve Türkiye'de hakim laiklik ideolojisi benzerlikler taşısa da, Fransa'da dışlayıcı laiklik 1940'lardan itibaren yumuşama sürecine girmiştir. Mesela demokratik tartışmalar sonucunda Katolik kilisesine bağlı okullara devlet yardımı yapılması kabul edilmiştir. Türkiye'de de yine 1940'larda dışlayıcı laikliğin yumuşama süreci başlamış, ama bu süreç demokrasinin askeri darbelerle kesintiye uğraması ve vesayet rejiminin devamı gibi sebeplerle daha yavaş ilerlemiştir.

Amerikan ve Türk toplumları, Fransa toplumuna göre çok daha dindardırlar. En az haftada bir kilise/cami'ye gitme ile namaz kılma gibi ibadetleri yapma oranı ABD'de % 40, Türkiye'de ise yaklaşık % 70 iken bu oran Fransa'da sadece % 10'dur. ABD'de dindar halk dini kamusal alandan dışlamayan pasif laiklik ile uyum içindedir. Fransa'da dışlayıcı laiklik ile dindar Katolikler arasında çok uzun süren bir sürtüşme yaşanmıştır. Sonrasında hem dışlayıcı laiklik yumuşamış hem de toplumda dindarlık oranı düşmüştür; sonuçta gene bir uyum sözkonusudur.

Türkiye'de ise üç ülke arasındaki en dindar toplum en katı dışlayıcı laikliğe maruz kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de din-devlet ilişkileri bir problemler yumağı haline gelmiştir. Çözüm pasif laikliğe geçişin hızlanmasındadır. Geçiş sürecinin sağlıklı devamı için akademik çalışmalar yeterli olmayıp medya ve siyaset dünyasında da entellektüel temelli tartışmalara ihtiyaç vardır.

Medyadaki Tartışmalar

Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük siyaset bilimci ve hukukçularından olan Prof. Ergun Özbudun geçen ay kitabım ve makalelerimdeki terminolojiye atıfta bulunarak “Türkiye Pasif laik olacak” dedi ve bir tartışma başladı. Köşe yazarlarımızdan bir kısmı tartışmaya entellektüel katkıda bulunurken diğerleri ne yazıkki anlamadan çürütme gayreti içine girdiler. Özbudun Hocam'a ve

şahsıma yapılan hakaret ve iftiraları bir kenara bırakacak olursa, pasif laikliğe karşı çıkanların tezlerini beş başlık altında toplamak mümkündür.

Birinci iddia: “Pasif laiklik, laikliği zayıflatır ve şeriatın gelmesine zemin hazırlar.” Terimin “pasif” kısmına takılanlar nedense “laik” kısmını görmek istemiyorlar. Pasif laiklik, laikliğin dini kamusal alandan dışlamayan, liberal bir devleti savunan versiyonudur. Bu tür bir laiklik yorumu sadece Türkiye’de değil tüm dünyada dini hayatını sosyal hayatta yansıtmak isteyen dindarları laikliğe ısındırır ve böylece laikliğe daha güçlü bir toplumsal zemin sağlar. İnsanları dışlayıcı laiklik ve şeriat ikileminden kurtarır.

İkinci iddia: “Pasif laiklik bir ABD projesidir.” Ben evrensel bilim yapmaya çalışan bir Türk bilim insanıyım. Çalışmalarımı sadece ABD’de değil, Fransa, İngiltere, Kanada ve Japonya gibi davet edildiğim ülkelerde 50 değişik konferans ve seminerde sundum. Amerika’da akademiye olmam fikirlerimin Amerikan malı olduğu anlamına gelmez. Bu tür bir yaklaşım hem evrensel bilime saygısızlık hem de yurtdışındaki Türk bilim insanlarının hepsini itham olur. Ayrıca pasif laiklik Amerika’ya has bir kavram değildir; Fransa’da da dışlayıcı laiklik ile pasif laiklik taraftarları arasında bir tartışma vardır (Fransızca’da bu guruplara “kavgacı laikler” ile “çoğulcu laikler” denmektedir).

Üçüncü iddia: “ABD’nin laikliği Türkiye’ye örnek olmaz; zira ABD’de Hıristiyanlık, Türkiye’de ise İslam hakim dindir.” Bu yaklaşımın bir zayıf noktası şu ki mevcut dışlayıcı laikliği de bir çok yönden bizden farklı ve Hıristiyan çoğunluğa farklı Fransa’dan esinlendik. Öte yandan İslam’ın tabiatı gereği Hıristiyanlık’tan farklı ve dışlayıcı laiklikle kontrol altında tutulması gereken bir din olduğu görüşü son derece yanlış, Oryentalist bir yaklaşımdır. Daha geniş bilgi isteyenler geçen ay Yeni Şafak’tan Mehmet Gündem’e verdiğim ropörtaja bakabilirler.

Dördüncü iddia: “Türkiye’de laikliğin Fransa’dan daha radikal uygulandığı doğru değildir.” Bu iddianın sahipleri işi gerçekleri saptırmaya kadar götürdüler. Halbuki Fransa’nın önemli bölgelerinden olan Alsace-Moselle’de laiklik uygulanmaz. Strazburg şehrinin de yer aldığı bu bölgede Katoliklik, iki Protestan mezhebi ve Yahudilik devletten para yardımı alan resmi dinlerdir. Tüm Fransa genelinde de dışlayıcı laiklikten bir çok tavizler verilmiştir. Her beş öğrenciden birinin gittiği Katolik kilisesinin okullarının bütçelerinin büyük kısmını devlet karşılar. Cuma günleri devlet okullarında Katolikler rahatsız olmasın diye öğle yemeğinde et yerine balık servisi yapılır. Bu tür istisna ve tavizlerin çokluğundan dolayı bazı düşünürler Fransa’da bir tür “Catholaique” bir düzen olduğunu iddia ederler. O nedenle son başörtüsü yasağı sadece dışlayıcı laikliğin bir sonucu olmayıp, dışlayıcı laikler ile göçmen düşmanı İslamofobiklerin yardımlaşması sonucu hayata geçirilmiştir. Yine de Fransa’da başörtüsü yasağı Türkiye’deki gibi geniş uygulanmamıştır: özel okullar ve üniversitelerde başörtüsü serbesttir.

Beşinci iddia: “Pasif laikliği daha önce başkaları da dile getirmiştir.” Sosyal bilimlerde bir şey yoktan keşfedilmez; mevcut sosyal veriler ve siyasi tartışmalar baz alınarak kavramlaştırma yapılır. İki tip laiklik Fransa’da yirmi yılı aşkın bir süredir zaten tartışılıyor. ABD’de din-devlet ilişkilerinde yılın doktora ödülü alan tezim, dünyanın en prestijli siyaset bilimi dergilerinden *World Politics* ve *Comparative Politics*’de yayınlanan makalelerim ve kitabım iki tip laiklik konusundaki ilk sistemli analizdir.

Bir köşe yazarı benden önce Rajeev Bhargava ve Barry Kosmin'in iki tip laikliği ortaya koymuş olduklarını ısrarla iddia etti. Rajeev arkadaşımıdır; çalışmaları iki tip laiklik üzerine değil, Hindistan'daki laiklik modelinin hem Amerikan hem de Fransız modellerinden daha iyi olduğu üstünedir. Barry Kosmin ile de tanışırız. Pasif laiklik kavramını bana atıfla kullanmaktadır: <http://www.scribd.com/doc/17232615/France-Italy-and-Spain-Political-Secularism-and-Public-Opinion>

Sonuç

Laiklik dünyanın hiç bir yerinde tek tip değildir. Amerika'da pasif laikliğin iki farklı versiyonu üzerinde Cumhuriyetçiler ve Demokratlar elli yılı aşkın bir süredir tartışmaktadırlar. Fransa'da dışlayıcı laikler hakim olsalar da pasif laiklerin etkisi gittikçe artmaktadır. Türkiye'de de tartışma laikler ile İslamcılar arasında değil; dışlayıcı laikler ile pasif laikler arasındadır. Tartışmanın adının doğru konması zamanı çoktan gelmiştir.

Türkiye demokratikleştikçe dışlayıcı laiklikten pasif laikliğe doğru geçişin yaşanması kaçınılmazdır. Bu geçişten uzun vadede hem Sünni ve Alevi guruplar, hem gayri Müslimler, hem de bir inanca sahip olmayanlar faydalanacaktır.